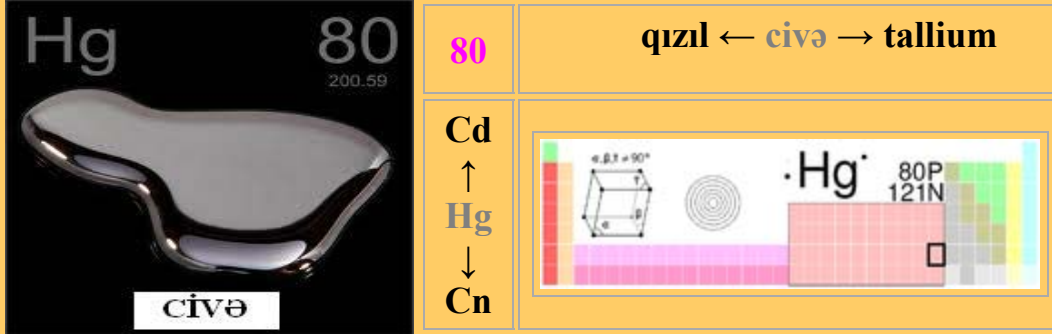

Azərbaycan CİVƏ (Hg)yə YOX deyir

CİVƏ (Hg) – D.İ. Mendeleeyevin elementlərin dövri sistemində 80-ci elementdir.

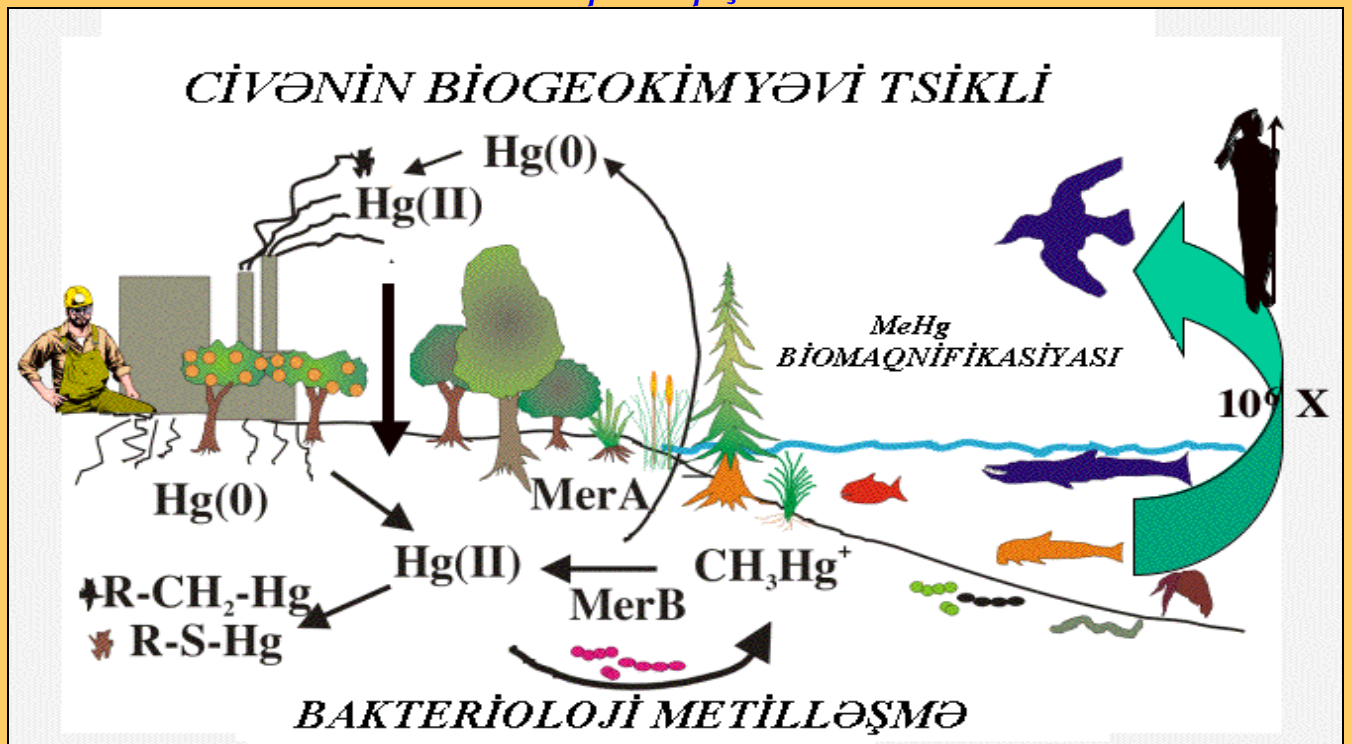

Civə ağır metal, birləşmələri olduqca təhlükəli maddələr olub - atmosferi, suyu, qida məhsullarını çirkləndirir. Tərkibində civə olan üzvi birləşmələr, xüsusən metal - civə daha təhlükəlidir.

Civə ətraf mühitə civə tərkibli filizlərin çıxarılması və əridilməsi, sulfid filizlərindən əlvan metalların alınması, filizdən qızıl əldə edildiyi, sellülozanın ağardılması, xlor, kaustik, vinilxlorid, elektrik avadanlıqlarının (lampa, müxtəlif cərəyan mənbələri), ölçü və nəzarət cihazlarının (termometr, monometr), civətərkibli tibb preparatlarının, sementin istehsalı, civətərkibli pestisidlərin istifadəsi, daş kömür və mazutun yandırılması zamanı daxil olur. Tullantıların yandırılması zamanı da ətraf mühitə xeyli miqdarda civə daxil olur.

Civə ən toksik metallardan biri olub, ətraf mühitdə geniş yayılmışdır. Civənin qida zənciri üzrə hərəkətini sadə şəkildə aşağıdakı kimi göstərmək olar:

*su → dib çökiüntüləri → biota → balıqla qidalanan
balıqlar → quşlar*

CİVƏNİN İNSAN SAĞLAMLIĞINA VURDUĞU ZƏRƏRLƏR

Sinir sisteminin civə birləşmələrinə qarşı çox yüksək həssaslığı vardır. Bundan başqa bədənə daxil olan civənin beyin və böyrəklər üzərində də ağır yaralar yaratdığı aparılan tədqiqatlarla müəyyən edilib. Civənin qatılığına bədəndə yüksəlməsi təzyiq yüksəlməsinə, infarkta, dəridə qızartıların və yaraların yaranmasına, gözlərin zərər görməsinə səbəb ola bilər.

İçməli su və ya qida yolu ilə insan bədənində girən civə:

- ◆ Eşitmə pozğunluğuna;
- ◆ Nevroloji pozğunluqlar, mərkəzi sinir sisteminin pozulması və xərcəngə;
- ◆ Böyrək, qaraciyər, beyin toxumalarının pozulmasına;
- ◆ Xromosomları korlayıb şikəst doğumlara səbəb olmaqdadır.

Civə ilə zəhərləndikdə görülən tədbirlər:

I - Profilaktik məqsədlə civə ilə işləyənlər hər gün ağızı kalium xlorat $KClO_3$ və ya kalium permanqanat $KMnO_4$ məhlulu ilə yaxalamalıdır.

II - Çiy yumurtanın ağı civə duzları ilə zəhərləndikdə ən yaxşı antidot hesab olunur.

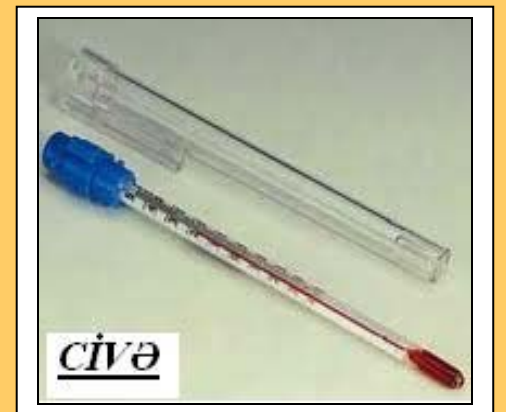
QƏNAƏTCİL LAMPA PARTLADIĞINDA...

1. Sınıqların üstünə çıxmadan məkanı tez tərk edin;
2. Qırıqları və yerə tökülən civə parçalarını təmizləmək üçün tozsorandan istifadə etməyin;
3. Plastik (rezin) əlcək geyinin və yerdəki şüşə qırıqlarını bir faraşın içinə süpürün, civə parçalarını isə taxta silənlə silin;
4. Yığıldığınız qırıqları bir plastik torbanın içinə atın və ağzını yaxşıca bağlayın;
5. Plastik torbanı evdəki normal zibil vedrəsinə atmayın;
6. Onu zibilyıqanlar tərəfindən tullantıların etibarlı məhv edildiyi yerə aparın;
7. Sınımış lampadan çıxan tozu tənəffüs etməyin.

AVROPA İTTİFAQINDA CİVƏLİ TERMOMETRLƏR QADAĞAN EDİLƏCƏK

Avropa Parlamentinin Ətraf Mühiti Mühafizə Komitəsi civəli termometrlərin, o cümlədən istilikölçənlərin, barometrlərin və qan təzyiqini ölçən aparatların satışına qadağa qoyacaqdır. Qərar Aİ ərazisində tərkibində civə olan mallarla ticarətin məhdudlaşdırılması haqqında yeni qanun çərçivəsində qəbul edilmişdir. Qanunu hələ Aİ-yə üzv olan ölkələrin nazirləri, Avropa Parlamentinin deputatları təsdiq etməlidirlər. Qanun qəbul edildikdən sonra termometr, barometr və naviqasiya alətlərini civəsiz hazırlamaq üçün yeni texnologiyaya keçmək üçün istehsalçılara 2 il vaxt veriləcəkdir. Bildirilir ki, qadağa qüvvəyə minənədək civəli cihazların istifadəsinə heç bir məhdudiyət qoyulmayacaqdır.

BİTMİŞ BATAREYALARIN ƏTRAF MÜHİTƏ VƏ İNSAN SAĞLAMLIĞINA OLAN ZƏRƏRİ

Batareyaların insan sağlamlığına və ətrafa çox böyük zərərləri vardır. Batareyaların tərkibindəki civə torpağa və oradan da yeraltı sulara qarışa bilər. Ən əsası torpaq istifadəyə yararlı hala gələr və metalın yaratdığı çirklilik sudakı ekosistemi alt-üst edir. Bundan təsirlənən təkcə su ekosistemi deyil, əslində bütün ekosistemdir. Bu hallar insanlara da mənfi təsir göstərir. Batareyaların tərkibindəki civə insan orqanizmində qorxulu xəstəliklərin yaranmasına da səbəb olur. Belə ki, batareyanın tərkibindəki civə sürətlə dəri və ya tənəffüs yolu ilə bədənə girə bilər. Bir kiçik batareya 4 m² torpağı çirkləndirir və bununla da torpağın istifadəsi mümkün olmaz.

CİVƏNİN QADAĞASI ÜZRƏ TƏŞƏBBÜSLƏR MÜZAKİRƏ EDİLİR

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) civəni insan sağlamlığına ziyan vuran 10 ən təhlükəli kimyəvi maddələrdən biri hesab edir. Civə batareyaların istehsalında, bəzi lampa növlərində, termometrlərdə, diş plomblarında və vaksinlərdə istifadə edilir. Civənin istehsalına qadağanın tətbiq edilməsi məsələsi hazırda müzakirə olunur.

AZƏRBAYCANDA CİVƏ TULLANTILARI

Azərbaycanda civə tullantıları əsasən Sumqayıt şəhərində ciddi problemlər yaratmışdır. Civə tullantıları xlor-alkalin istehsal edən 2 zavodun fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bu zavodlardan biri 1981-ci ildə bağlanmışdır. Xlor istehsalında civə itkisi hər istehsal olunan 1 ton xlor üçün 300 qram olmuşdur. Bəzi hallarda texnologiyanın çatışmazlığı və düzgün tətbiq olunmaması nəticəsində civənin müxtəlif tullantılarla birlikdə ətraf mühitə yayılması baş vermişdir. 2000-ci ilə qədər toplanmış 200 min ton xlor sənayesinin bərk şlamlarının tərkibində 0.1-0.3% civə olmuş və bu civə tullantılarının Xəzər dənizinə və yeraltı sulara keçmə ehtimalı olmuşdur. Lakin Xəzərin dibində civə çirklənməsinin səviyyəsi tədqiq olunmamışdır. Abşeron yarımadasının civə ilə çirklənməsi üçün ciddi risk yaranmışdır. 2000-2004-cü illərdə Dünya Bankının Layihəsi əsasında Sumqayıt yaxınlığında civə tullantılarının ətraf mühitdən təcrid olunması üçün poliqon inşa olunmuşdur. 60 min tona yaxın civə tərkibli tullantı bu poliqona daşınmışdır. Hazırda poliqonun Avropa standartlarına uyğun olaraq genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi işi davam etdirilir. Gələcəkdə poliqonda civə tərkibli tullantıların təmizlənməsi üçün texniki potensial yaradılacaqdır.

Əhali arasında bu sahədə məlumatlandırma və maarifləndirmə işinin aparılmasına ehtiyac vardır. Bunun üçün çirklənmiş ərazilərdə daimi monitorinq aparmaq və ekoloji riskləri qiymətləndirmək lazımdır. Çirklənmiş ərazilərdən istifadə olunması, materialların yenidən istifadəsi və s. bu kimi ekoloji risklərin qarşısının alınması üçün davamlı təbliğat işlərinin aparılması vacibdir. Kimyəvi təhlükəsizlik üzrə QHT koalisiyası bu məsələ ilə bağlı tədbirlər planı hazırlamışdır.

CİVƏNİN QATILIĞININ YOL VERİLƏN HƏDLƏRİ

Yaşayış məntəqələrində və evlərdə	0.0003 mq/m ³
İş şəraitindəki havada (maks/orta)	0.005-0.01 mq/m ³
Axıntı sularında	0,005 mq/ml
İçməli – məişət sularında	0,0005 mq/l
Balıqçılıq üçün nəzərdə tutulan sututarlarda	0,00001 mq/l
Dənizlərdə	0,0001 mq/l
Torpaqda	2,1 mq/kg

CİVƏNİN TEXNOGEN MƏNBƏLƏRİ:

- Qaz boşalması ilə işləyən lüminessensiya lampaları;
- Civə termometri;
- Qalvanik elementlər (bataryalar);
- Civə lampaları;
- Sənayedə və məişətdə kömürün və qazın yanması;
- Elektrik şəbəkələrində civə ventillərinin partlayışı və s.

TİBBİ VƏ QIDA MƏNBƏLƏRİ:

- Vaksinlər (mertiolat əsasında konservant saxlayan tibbi preparatlar);
- Amalqamalı diş plombları;
- Dəniz balığında civəüzvi birləşmələr.

BİLİRSİNİZMİ BƏZİ SOXULCANLAR AĞIR METALLARLA QİDALANIR

Britaniya alimləri zəhərli sənaye tullantıları – qurğuşun, civə, sink, mislə qidalanan torpaq soxulcanları aşkar etmişlər. Ekoloqların fikrincə, bu soxulcanlardan çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi üçün istifadə etmək olar. Bu canlılar tərkibində ağır metallar və insan üçün təhlükəli sayılan digər maddələr olan qidalanı asanlıqla həzm edirlər. Lakin normal, çirklənməmiş torpaq onlar üçün ölümə bərabərdir. Aparılan DNT analizi göstərir ki, həmin qeyri-adi canlılar soxulcanların yüksək zəhərlənmə şəraitində təkamülə uğrayan xüsusi növüdür.

Hətta maraqlı bir cəhət də budur ki, canlıların hər biri ayrı-ayrı sahələrdə ixtisaslaşmışlar, yəni bir növü qurğuşun, digər növü isə civə yeyir və s. Bu həşəratların çoxaldılması zərərli torpaqlarda ekoloji sistemin bərpasına kömək edə bilər. Lakin bunun tam gözlənilən nəticə verəcəyinə qəti əminlik kifayət deyil.

GƏLİN BİRLİKDƏ CİVƏ ÇİRKLƏNMƏLƏRİNƏ YOX DEYƏK!

“Ruzgar” EİB-nin İnformasiya sektoru - Z. Nəbizadə ((+994 50) 320 78 16)